

Боровська Г.С.

(Львів)

ХРИСТИЯНСЬКЕ ВЧЕННЯ П.ЮРКЕВИЧА ЯК ВИСЛІД ЙОГО ІДЕЇ “ЦІЛІСНОЇ ФІЛОСОФІЇ”

Серед філософів, що складають честь нашого народу, визначне місце мусить бути відведене християнському мислителю Памфілу Юркевичу, який розробляв теорію цілісної філософії. Вона викладена в його релігійно-філософсько-педагогічному вченні, котре характеризується єдністю і наступністю, маючи за центральну ділянку досліджень людину.

Вивченням праць Юркевича займалися Д.Чижевський і Г.Шпет, В.Соловійов і В.Кричевський, з новітніх - В.Зеньковський, С.Ярмусь. Надаючи значимості його педагогічній спадщині, вони водночас грішать повною необізнаністю з нею.

У своєму об'ємному християнському вченні філософ торкається таких тем: єдність людини з Богом, людина як індивідуум, людина як гармонійна особа і як член християнської спільноти. Мета, яку переслідує філософ у своєму вченні, - це шлях становлення досконалої людини.

Цілісна система християнського вчення П.Юркевича складається з двох частин - це філософське вчення про буття людини, яке водночас є теоретичною етикою. Друга частина - педагогічне вчення як прикладна етика.

Вступом до християнського вчення Юркевича можна вважати перший його духовний труд “Ідея”, де осмислені і осередчені життєві та наукові погляди філософа; за цією працею - його власна онтологія, гносеологія та етика.

Поняття “Ідеї” у П.Юркевича розглядається як:

1. “Ідея є сутність і першообраз космосу” (39,26);
2. “... в ідеї полягає основа не тільки істини, а також добра і краси”;
3. “Ідея є не тільки основа будь-якого розвитку в природі, але і сама вона в природних межах підлягає процесу розвитку” (39,32);

4. "... ідея, яка лежить в основі космосу, міститься в божественному розумі" (39,26).

І суттєво: "... вона має значення для осягаючого розуму а не тільки для діяльної волі і чуттєвого серця" (39,32).

Релігійні і наукові позиції П.Юркевича, визначені в "Ідеї", дістають подальший розвиток у його філософських нарисах і знаходять вияв у педагогіці. Поєднання християнської моралі і науки, віри та знання і застосування цього принципу не лише до теорії, але й до практичного виховання дає підставу назвати вчення П.Юркевича цілісним і всеохоплюючим. Складовими частинами його є теологія, філософська антропологія, етика, юриспруденція, психологія та педагогіка. В "Ідеї" започатковані проблеми, які в подальшому були головним предметом його філософських роздумів та узагальнень. Його вабила ідея верховної істоти, ідея людства як єдиного цілого, ідея світу як замкнена система явищ, ідея моральної діяльності. Філософ вважав, що, пояснюючи явища на основі ідей, продовжується робота, яку виконував і виконує людський дух безперервно протягом свого розвитку. Оскільки ідея потребує пояснення і розуміння, то в цьому контексті він визначив пріоритетність філософії як науки, що вивчає людський дух. "Філософія, - підкреслює П.Юркевич, - це наука наук, це усвідомлення абсолютним духом себе самого, спокійне дзеркало, в якому відображається цей світ і його зміни" (39,61).

Людина є об'єктом його досліджень і пошуків. Підхід до людини як істоти розумної і моральної і як до унікальної особистості обумовлює концептуальне розв'язання цієї проблеми. За П.Юркевичем, через прагнення до самовдосконалення і здатність керувати собою людина здатна наблизитись до Великого Творця. Вона повинна мати вірець для наслідування; людина тільки у спільності з людьми здатна збагнути образ Божий, реалізувати свої сили і можливості, усвідомити своє призначення, вказане їй Богом. Як гімн людині і людству, Учителю звучить християнська проповідь П.Юркевича "Мир з ближніми як умова християнської спільноти". "Людство у своєму многотрудному формуванні так високо цінить своїх моральних вихователів, як філософів, які поклали найкращі основи для спільноти лю-

і вносили в суспільство зрозумілі поняття про правду, обов'язок, взаємоповагу" (39,351), - виголошує філософ. Відчуття свободи, ідея вільної особистості є домінуючим у християнському вченні П.Юркевича. "Моральні вчинки можливі для людини, тому вона вільна" (39,96), - підкреслює філософ. І додає: "Людський дух є не родовий, а особистий, не пов'язаний непереборними поривами, а вільний" (39,140). Духовна свобода є необхідною умовою для виховання особистості. "Всі сили і здібності людини повинні розвиватися вільно; все, що затримує їх діяльність і творчість, суперечить гуманності" (38,25), - зауважує П.Юркевич у праці "Загальна педагогіка з додатками".

У християнській гуманності закладені основи права, людяності і свободи. Філософ визначає християнську діяльність як таку, цінність якої полягає:

1. У визнанні безумовних прав людства;
2. У визнанні безумовного значення закону правди;
3. У визнанні невичерпних основ добра в серці кожної людини" (39,20).

Ідея людяності, права, свободи є духовною силою християнського вчення П.Юркевича. Яку б "ідею" не досліджував філософ: чи ідею верховної істоти, чи людства як єдиного втілення, чи ідею моральної діяльності, - він постійно порушує проблему пізнання віри та знання, іншими словами, проблему моральної науки.

Поєднання віри та знання П.Юркевич будує на тлі філософії серця. Цей синтез здійснюється вченими на основі наукового аналізу співвідношення серця і голови в праці "Серце і його значення в духовному житті людини". Визначаючи серце і голову як "органи душі", філософ вказує: "Святі отці знали про високе призначення голови в духовному житті людини, тим паче осередок цього життя вони бачили в серці" (39,74). прагнучи до погодження Святого Письма та природничо-наукових уявлень про чинники духовного життя людини, П.Юркевич стверджує: "Для живої, а не уявної моральності потрібен світильник і елей. Це відношення між світильником і елеєм - між головою і серцем - є саме звичайне явище в моральній історії людства" (39,101). Філософія серця знаходить відображення в педагогіці П.Юр-

кевича. Серце - це осередок зважених рішень і моральних вчинків; мета виховання полягає в тому, щоб передати вихованцю світлий погляд на життя, зробити його серце тверезим і мужнім і приготувати його на життєву боротьбу” (38,27).

Серце - це й осередок віри. “Дитя повинно прийняти в своє серце початки віри раніше інших начал освіти: думка про Бога, його милості, його любов до людини повинна бути в його дусі найдавнішою” (38,208), - пише він у “Читаннях про виховання”. Духовне виховання, гартування духу, виховання через любов, безперечно, неперехідні цінності педагогіки П.Юркевича. “Любов до істини”, “Любов до добра”, “Любов до учнів” є назвами розділів “Курсу загальної педагогіки з додатками”, водночас ми можемо розглядати їх як настанови у вихованні. “Любов може все” (38,9), - виголошує Юркевич, і це є основним принципом методики гуманістичного виховання.

Праця “З науки про людський дух” (етюд з проблем філософії духу) досліджує ідею єдності світу як гармонійного поєднання духовного і матеріального. “Всі вартості природи, - зазначає філософ, - які надають їй чарівності й краси живого гармонійного створення, не є привілеєм мертвої і не мислячої матерії, вони існують в точці зустрічі матерії і духу” (39,131). Виклад теми єдності світу продовжується вченим у працях “Мова фізіологів та психологів”, “Загальна педагогіка з додатками” і знаходить своє відображення в ідеї єдності душі і тіла. “Питання про душу, а також питання про відношення душевних явищ до тілесного організму і до його різних органів занадто тісно пов’язані з багаточисленними питаннями нашого існування і нашої цивілізації...” (39,362). Питання здоров’я тіла і здоров’я душі, індивідуальні відношення між душею і тілом, загальні форми взаємодії душі і тіла, християнський погляд на піклування за тілом порушені вченим у педагогіці, зокрема в “Курсі загальної педагогіки з додатками”. “Всі виховні моменти повинні бути узгоджені з індивідуальною природою виховання для того, щоб та природа досягла згоди з своїм моральним християнським ідеалом” (38,310).

Враховуючи те, що вчення П.Юркевича побудоване на принципі “мислячого серця”, проблема сутності розуму є

однією з провідних у його творчості. Тут показовим є філософський нарис П.Юркевича "Матеріалізм та завдання філософії". Філософ у цій праці вказує на слабкі сторони матеріалізму, зокрема на те, що останній "намагається знайти безпосередній перехід, безпосереднє перетворення явищ фізіологічних в явища психічні" (40,200). Водночас Юркевич надає належного значення об'єктивним чинникам виникнення матеріалізму, який склався під впливом природничих наук, оцінює його позитивний внесок у розвиток науки. "Розширення фізики як науки, - пише П.Юркевич, - далі від тих вузьких меж, в яких вона була досліджена природознавцями, складає ту цінність матеріалізму, з якої легко можуть бути виведені його інші цінності" (39,241).

Принцип раціоналізму, окреслений у філософських нарисах, відчутний у педагогічному вченні. "Взагалі розум, - настановлює П.Юркевич, - є єдиним ґрунтом, на якому може розвиватися людське життя з його щастям і досконалістю" (38,2). І продовжує: "Поки розум не керує людиною зсередини, до тих пір він керувати повинен нею ззовні, поскільки в іншому випадку життя би було кинуте у випадкову гру емоцій" (38,95).

Власною теологічною концепцією П.Юркевич започатковує ще один вагомий елемент християнського вчення - "філософію права". Поняття права у вченні філософа має морально-етичний напрямок, з правом, законом, законодавцем пов'язана ідея добра, він розробляє проблеми морального закону, морального законодавства. Господь є моральним законодавцем і суддею: "Тільки Бог, згідно благодаті своєї... тому що Він є Благо" (39,27). Закон розглядається як дотримання і виконання заповідей Божих. "Як совість, так і всі релігії розглядають моральні вчинки як назначені вищим законодавством і тому виконання їх визнають повиною і обов'язком" (39,99). Основи теорії права, викладені П.Юркевичем у філософському вченні, дістають реальне втілення в педагогіці, що є фактично однією з її фундаментальних основ. "Людина постає в страху перед Богом і в дотриманні заповідей Божих. Це джерело права і свободи, культури і щастя" (38,27). Моральна сутність людини, моральна спільнота, що ґрунтується з ідеєю морального права, складають, за Юр-

кевичем, буття цивілізації. Одним із недоліків попередніх цивілізацій і причин їх загибелі філософ вважав недостатню моралізованість і правову свідомість суспільства. Аналізуючи історію розвитку цивілізацій і їх внесок у розвиток моралі релігії і права, визначив: “Євреї, Греки, Римляни - це наша школа, це необхідна пропедевтика християнської епохи... Ці три народи доповнюють один одного в пізнанні і розвитку ідеального змісту життя; вони складають одну ідеальну людину, яка відкриває свою вічну сутність, служачи Богу в релігії, служачи істині в науці, служачи людству в праві і законі” (37). Християнське вчення було витвором його власних потреб і пізнаної необхідності душі. Боголюдина, або поєднання Божества з людиною, - цим взірцем означена цінність людського життя. “Людина покликана проявити в собі образ Божий ділом мудрості і правди, любові і святості... Вона повинна бути досконалою, як досконалий її Отець Небесний” (40,10). Пізнання ства людини, означення її неповторності, збудження душі її до величності подвигу во ім'я Правди - таким дзвоном до Людства б'є вчення Памфіла Юркевича.

Муравицька М.П.

(Київ)

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ П.Д.ЮРКЕВИЧА В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ СЕРЦЯ

“Лише істинне пізнання справжньої сутності духу уможливило правильне виховання, і тільки правильне виховання надає духові можливість виявляти в дійсному житті свою справжню сутність”.

П.Юркевич, “Курс загальної педагогіки”, 1869 р.

Педагогічна теорія П.Д.Юркевича представлена в таких його основних педагогічних працях: “Лекції про виховання” (1865) (40), “Курс загальної педагогіки” (1869) (38); а також у філософській праці з педагогічними висновками “Ро-